

Frank Ankersmit

Hoe de tuin van de geschiedschrijving te verzorgen?

In het slotartikel over de toekomst van de geschiedschrijving houdt Frank Ankersmit een vlammend betoog voor de juiste voorwaarden waaronder historici kunnen werken.

In zijn fraaie betoog verzet Von der Dunk zich tegen het pogen om een vaste en rechte lijn te ontwaren in de ontwikkeling van de geschiedschrijving. Want, zo zegt hij, wie die ontwikkeling eerlijk en onbevangen beziet, zal eerder getroffen zijn door de diversiteit en discontinuïteit ervan, dan dat hij daar een strenge logica in zal kunnen aanwijzen. Zo schreef Von der Dunk over de geschiedbeoefening sinds Rankes historisme het volgende:

'bij een terugblik vanuit de afstand van anderhalve eeuw zien wij nu die beheersende paradigmata. Waarbij de behoefte aan overzichtelijkheid en vereenvoudiging ons gemakkelijk laat vergeten dat er daarnaast tal van tegenstromingen en kritische opponenten waren tegen de dominante tendens en dat onze voorgangers zich maar zeer ten dele in dat bovengeschetste portret dat eerder op een houtsnede dan op een schilderij lijkt, zouden kunnen herkennen. Binnen of onder die grote tendenties speelde ook altijd het generatieaspect een rol dat tot kritiek van de jongeren op de ouderen leidde in tal van varianten. Opmerkelijk is daarbij wel de versnelling van de veranderingen in de hele maatschappij en de voortgaande emancipatie waardoor geschiedenis niet vanuit de meer ontwikkelde standen voor het volk werd geschreven maar meer en meer door allen voor allen.'¹

Hij wil daarmee aangeven dat wij achteraf altijd wel een bepaalde lijn kunnen ontwaren in de ontwikkeling van de geschiedschrijving. Maar dat is inderdaad alleen maar achteraf. Want in iedere fase van de geschiedschrijving zelf staan alle opties steeds open. Meer nog, in onze eigen tijd is dat sterker het geval dan ooit tevoren. En dat komt doordat de geschiedbeoefening, de beeldvorming van het verleden, aan steeds sneller wisselende sociale behoeftes moet voldoen. Von der Dunk verbindt hier in de loop van zijn

1 H.W. von der Dunk, 'Geschiedschrijving, waarheen?', *Groniek* 36 (2003) 471-472.

betoog de volkomen terechte conclusie aan, dat het niet mogelijk zal zijn om iets zinvol over de toekomst van de geschiedschrijving te zeggen. De geschiedschrijving heeft tot taak om een samenleving over het voor haar belangrijke verleden te berichten. Welnu, wat voor die samenleving belangrijk is, valt niet te voorspellen – en hetzelfde geldt daarmee ook voor de geschiedschrijving.

Graag sluit ik mij bij Von der Dunks oordeel aan. Maar als het dan niet mogelijk is om iets met zekerheid te zeggen over wat historici in de toekomst bezig zal houden en welke paden de geschiedschrijving in de loop van deze eeuw zal gaan bewandelen, kunnen we dan desondanks wel iets zeggen over wat die toekomstige ontwikkeling tot voordeel of nadeel zou kunnen strekken? Men kan in dit verband de geschiedschrijving vergelijken met een bijzondere struik. We weten niet precies hoe die struik zal bloeien, waar de takken aan de stam zullen ontspruiten en op welke plaatsen aan die takken bloemen zullen komen; en zelfs de kleur van die bloemen zullen we vaak eenvoudigweg moeten afwachten. Maar we weten wel dat als we die plant geen, of zout water geven, dat we er dan niet veel van hoeven te verwachten. En precies zo kan men ook de geschiedschrijving in een milieu plaatsen dat de bloei ervan optimaal bevordert; maar evenzeer kan men – misschien met de beste bedoelingen! – haar bloei en voorspoedige ontwikkeling door onhandige maatregelen schaden.

Daar wil ik hieronder enkele opmerkingen aan wijden. En ik zal daartoe mijn uitgangspunt kiezen in het oude probleem van de verhouding tussen de alfa- en de bètadisciplines, kortom, in dat wat C.P. Snow ooit aanduidde als het probleem van 'the two cultures'.²

Voor zover ik weet was Pascal de eerste die ongeveer 350 jaar geleden de kloof tussen alfa- en bètadisciplines als een onomstotelijk gegeven aanvaardde en die een eerste serieuze poging ondernam om de diepte van die kloof te meten. In zijn *Pensées* onderscheidde Pascal tussen enerzijds l'esprit de géométrie – zeg maar, de bèta-intelligentie – en anderzijds l'esprit de finesse – de alfa-intelligentie. Waarom hij nu juist voor dat woord 'finesse' koos om de alfadisciplines aan te duiden, zei hij er jammer genoeg niet bij.³ Hij om-

2 C.P. Snow, *The two cultures: and a second look* (Cambridge 1972). In dit boek legt Snow uit dat je kan spreken van een bèta- en een alfacultuur in die zin dat de beoefenaars van beide soorten van disciplines in geheel verschillende werelden leven en dat het contact tussen hen uiterst moeizaam is. Snow kon hierbij uit eigen ervaring spreken, want hij was niet alleen een briljant fysicus, maar ook een niet onsuccesvol romancier.

3 B. Pascal, *Pensées. Présenté par Jean Guitton* (Parijs 1962) 23 - 30.

Op dit bekende schilderij van Johannes Vermeer *De schilderkunst* (Kunsthistorisches Museum, Wenen) zien we een schilder in laat Middeleeuws kostuum die een vrouw schildert met de attributen van Clio, de muze der geschiedenis. Die zijn een boek, een trompet om lof te bazuinen en een niet verwelkende lauwerkrans. Misschien kunnen aankomende geschiedfilosofen inspiratie putten uit het voorbeeld van Vermeer en op een eigen onverstoorbare en precieze wijze de geschiedschrijving 'schilderen'. Uit: Albert Blankert e.a., *Vermeer* (Amsterdam 1987) 125.

Kultur der Renaissance in Italien iets dergelijks, toen hij de 'subordinerende' exacte wetenschappen contrasteerde met de 'coördinerende' geschiedbeoefening.⁴ Ook daar wordt het deductivistische en verticalistische denken van de bètawetenschappen geplaatst tegenover de synoptische en horizontalistische denkwijze van de alfadisciplines.

Ik denk dat Pascal - en Burckhardt - hiermee de kern van de zaak raakten en ik wil nu nagaan hoe dit iets kan verhelderen over waarom de

schreef de esprit de géométrie als het vermogen om principes te ontdekken die buiten onze gewone perceptie van de wereld liggen. In de bètadisciplines moet je jezelf altijd een beetje forceren om in de juiste richting te kijken, maar als dat eenmaal gelukt is, dan is het, volgens Pascal, eenvoudig een kwestie van straf doorredeneren om bij de waarheid te komen. In het geval van de esprit de finesse is dat anders: daar liggen de principes waar het om gaat voor het oprapen en je hoeft je niet in het minst te forceren om ze te zien. Iedereen ziet ze. Het probleem is alleen dat hier die principes er in zulke grote getale zijn en dat ze zozeer los van elkaar staan, dat je er altijd wel een paar over het hoofd ziet. En dan komt men niet bij de waarheid uit. Overigens, een tweehonderd jaar na Pascal beweerde Jakob Burckhardt, de befaamde auteur van *Der*

4 J. Burckhardt, *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (Bern 1947) 42 ff.

gang van zaken in de bèta- en gammadisciplines zo verschilt van die in de alfadisciplines.

Een geschikt uitgangspunt daartoe treffen we in het oeuvre van Huizinga. Want niet alleen was Huizinga een geboren Groninger, niet alleen is hij hier een vijftiental jaren hoogleraar geweest, niet alleen gaf Christoph Strupp (hierboven) een belangwekkende uiteenzetting over Huizinga's conceptie van de cultuurgeschiedschrijving - maar vooral zijn de persoon en het oeuvre van Huizinga een wel heel geschikt uitgangspunt als we de verschillen tussen de alfa- en de bètadisciplines in kaart willen brengen. Om te beginnen: zijn uitzonderlijke succes is niet te herleiden tot een inspirerende leermeester of voorganger - Strupp laat dat duidelijk zien in zijn uitstekende betoog. Evenmin werd Huizinga omringd door een aantal gelijkgestemden die in nauwe samenwerking met hem hun gemeenschappelijke intellectuele energie wijdden aan de bestudering van wat men toen zag als de grote problemen van het verleden. En evenmin bouwde Huizinga in de loop van zijn carrière een grote schare van enthousiaste navolgers op die in zijn methodes van historisch onderzoek of in zijn onderzoeksobjecten de meest aangewezen weg zagen voor wetenschappelijk succes. Zeker had Huizinga zijn bewonderaars en zelfs zijn aanbidders onder een jongere generatie van historici - Jan Romein en Menno ter Braak zijn wel de bekendsten onder hen - maar van een Huizinga-school is nooit sprake geweest. Huizinga bleef, om met Léon Hanssen te spreken, een 'voorbeeld zonder school'.⁵ Bovendien maakte de snelle evolutie van het soort van thema's waar hij zich voor interesseerde, schoolvorming sowieso erg moeilijk. Hoe dan ook, er is geen enkele aanwijzing voor te vinden dat Huizinga dat gebrek aan navolging als storend of teleurstellend, of zelfs maar verrassend ervoer. Meer nog, hij heeft nooit ook maar de geringste poging ondernomen heeft om een schare van navolgers te vergaren. Hij was eenvoudigweg ook te beschaafd en te liberaal om enige vorm van proselitisme na te streven. Waarschijnlijk heeft hij daarom zijn eenzame excellentie als iets heel natuurlijk en vanzelfsprekends ervaren; en hij zal gemeend hebben dat dit in een vak als de geschiedbeoefening ook de natuurlijke gang van zaken is.

Zeker lijkt de geschiedenis van het vak hem met zijn ontspannen opstelling gelijk te geven. Het is waar, de geschiedbeoefening heeft zijn grote vernieuwers gehad, zoals een Leopold von Ranke aan het begin van de ne-

5 L. Hanssen, *Huizinga en de troost van de geschiedenis. Verbeelding en rede* (Amsterdam 1995) hoofdstuk 5; Hanssen bespreekt met name de getroubleerde relatie tussen Romein en Huizinga.

Hoe de tuin van de geschiedschrijving te verzorgen?

gentiende eeuw, zoals een Fustel de Coulanges in het midden van die eeuw, een Karl Lamprecht aan het einde daarvan, of zoals een Fernand Braudel in het midden van de zojuist afgelopen eeuw. Maar de slagkracht van al die vernieuwingen bleef steeds merkwaardig beperkt en had nimmer het karakter van die min of meer definitieve wetenschappelijke veroveringen die men kent uit de geschiedenis van de exacte wetenschappen: de navolgers van deze vernieuwers bewogen zich al snel op paden waarvan die vernieuwers vaak zelf geen notie hadden, of die zelfs strijdig bleken met de ambities van die grote vernieuwers zelf.

Een treffend voorbeeld daarvan is die zojuist genoemde Fernand Braudel. Braudel staat bekend als vormgever van de zogenaamde Annales-school,

Als we Vermeers weergave van een historische Clio vergelijken met Rembrandts *De Verloochening van Petrus* (Rijksmuseum, Amsterdam), dan valt het enorme verschil in stijl van weergave op, zonder dat één van beiden duidelijk boven de andere verkozen kan worden. Uit: Christian Tümpel, *Rembrandt* (Amsterdam 1986) 352.

zo genoemd naar het tijdschrift dat onder Braudels leiding verscheen. Mede met dit tijdschrift wilde Braudel een bepaald soort van sociaal-economische geschiedbeoefening bevorderen, zoniet afdwingen. Inderdaad lukte hem dat een tijdjelang tot op zekere hoogte; maar dat had meer te maken met zijn Napoleontische persoonlijkheid en de bepaald rücksichtslose manier waarop bij het centralisme van het Franse hoger onderwijssysteem voor eigen doeleinden exploiteerde, dan dat zijn soort van geschiedbeoefening nu een wetenschappelijke doorbraak betekende waar latere historici niet meer omheen zouden kunnen. En, inderdaad, zodra met het ouder worden ook Braudels greep op de hem omringende Annales-historici verslapte, spatte het hem omringende gezelschap uiteen; en zijn meest briljante volgelingen, zoals Emmanuel Le Roy Ladurie, gingen nu dingen doen die Braudel gedurende zijn hele lange leven juist ten strengste verboden had.

Men zou deze opsomming van de eigenaardigheden van beïnvloeding en schoolvorming in de geschiedbeoefening nog veel verder kunnen uitbreiden, maar het gaat me om het beeld dat daaruit oprijst. En dat beeld is dat beïnvloeding en schoolvorming in de alfadisciplines veel meer lijken op wat men aantreft in de kunsten, dan in de natuurkunde, de biochemie of de neurologie. Ook de kunsten kennen in de Masaccio's, de Michelangelo's, de Joseph Haydns of in de Gustave Flauberts die latere generaties van schilders, beeldhouwers, componisten of romanciers tot op de huidige dag zouden blijven fascineren. Maar hoe krachtig de zon van hun invloed ook straalde, navolging was steeds eerder emulatie en wedijver dan een voortbouwen op definitieve verworvenheden – zoals dat in de wetenschappen wel steeds het geval is. Ook is in de kunsten excellentie niet gelijk te stellen aan vernieuwing; denk aan een Mozart of vooral aan een Bach: wellicht de grootste onder de allergrootsten terwijl hij een muzikaal idioom hanteerde dat in zijn eigen tijd eigenlijk al verouderd was. De geschiedenis van de kunsten presenteert ons het beeld van een reeks van grote kunstenaars, die allen eerder eenlingen zijn dan de scheppers van artistieke vormen die latere kunstenaars slechts hadden te accepteren.

Nu gaat het mij hier niet om de vraag of de geschiedbeoefening eerder een kunst dan een wetenschap is – ik volsta hier met de simpele empirische constatering dat de ontwikkeling van de geschiedbeoefening veel grotere overeenkomsten vertoont met die in de schilderkunst of in de muziek, dan die in de fysica of de chemie. En ik wil op basis van dat gegeven tenslotte iets zeggen over het thema van deze aflevering van *Groniek*, namelijk dat van de toekomst van de geschiedschrijving. En dan meer in het bijzonder over

Hoe de tuin van de geschiedschrijving te verzorgen?

de vraag wat de toekomstige bloei van de geschiedschrijving zou kunnen bevorderen of benadelen.

De voornaamste les die we uit het bovenstaande kunnen leren is dat we altijd heel voorzichtig moeten zijn met het introduceren in de geschiedschrijving (en in de alfadisciplines in het algemeen) van wat in de exacte wetenschappen gangbaar is. Want dan bestaat het gevaar dat men de plant van de geschiedschrijving met zout water gaat begieten, om de metafoor van hierboven nog maar eens te herhalen. Ik zal daar een paar belangrijke en minder belangrijke voorbeelden van noemen - en begin met een minder belangrijk voorbeeld, namelijk de hedendaagse *congrescultus*. Niemand zal het belang van het congresseren in de bètadisciplines kunnen betwijfelen. Het is daar vaak zo dat men in vele laboratoria over de hele wereld aan één en hetzelfde probleem werkt en dan kan een uitwisseling van gegevens van grote waarde, ja, zelfs onmisbaar zijn. Maar in de geschiedenis en de alfadisciplines werkt het veelal precies andersom. Daar is het echt interessante werk altijd het werk van eenlingen, van individuele historici die in hun arbeid voor het eerst dingen aansnijden die voor anderen nog vreemd en onbekend zijn. En dat kan door anderen het beste, of misschien zelfs wel uitsluitend op zijn waarde geschat worden wanneer men het als artikel of boek à tête reposée kan bestuderen. Een congres, met zijn over elkaar buitelende bijeenkomsten en workshops en alle daarbij behorende (sociale) ruis, is wel de minst geschikte ambiance om tot een verantwoorde weging te komen van wat gezegd werd. Wat werkelijk interessant is, gaat daarbij doorgaans verloren; en de merkwaardige paradox van congressen in de alfa-disciplines is daarom dat hoe beter een congresvoordracht daar door het publiek begrepen wordt, des te minder die eo ipso een zinvolle en waardevolle bijdrage aan het vak zal zijn - en vice versa. Kortom, zo productief als congressen in de exacte wetenschappen kunnen zijn, zo onproductief zijn ze in de alfadisciplines. Congresbezoek is daar doorgaans een waste of time and energy.

Tot een twintig jaar terug respecteerde men dit verschil tussen de alfa- en de bètadisciplines. Historische congressen waren er nauwelijks; en voor zover ze er waren, dienden die meer een sociaal dan een 'wetenschappelijk' doel. Denk bijvoorbeeld aan de congressen van het KNHG, zoals die ook nu nog jaarlijks plaatsvinden. En daar kan niemand bezwaar tegen hebben, integendeel. Dat is allemaal heel aardig en gezellig en men heeft ook niet de pretentie om meer te bereiken dan dat. Maar sinds de tachtiger jaren heeft het congresseren in ons vak volstrekt absurde vormen aangenomen;

iedereen die zich ergens een nisje in het vak verworven heeft, voelt zich tegenwoordig geroepen om op gezette tijden zijn collega's van over de hele wereld bijeen te roepen om in een lange rij van *dialogues des sourds* iets op het terrein van zijn specialisme te beweren. Het dient tot niets dan de ondersteuning van een aantal ego's. Congressen in de alfadisciplines lijken sterk op de dit jaar ontstane mode van de 'flash mobs': een groep mensen die elkaar niet kent, komt op een van te voren afgesproken plaats bijeen om daar iets geks en zinloos te doen, waarna iedereen weer naar zijn plaats van herkomst terugkeert om de hele zaak zo snel mogelijk weer te vergeten. Zo is het ook met de meeste congressen in de geschiedenis en de alfadisciplines – waarbij ik natuurlijk graag ruimte laat voor de uitzondering die de regel bevestigt. Bijvoorbeeld, een congres over de vraag naar de betekenis van Leibniz's verblijf te Parijs van 1672 tot 1676 voor de geschiedenis van de wiskunde kan wel degelijk heel succesvol blijken. Want met een onderwerp als dit weet iedereen waar men aan toe is, hier zal men niet langs elkaar heen spreken, hier kan men daadwerkelijk van elkaar leren en daarom is samenkomst hier zinvol.

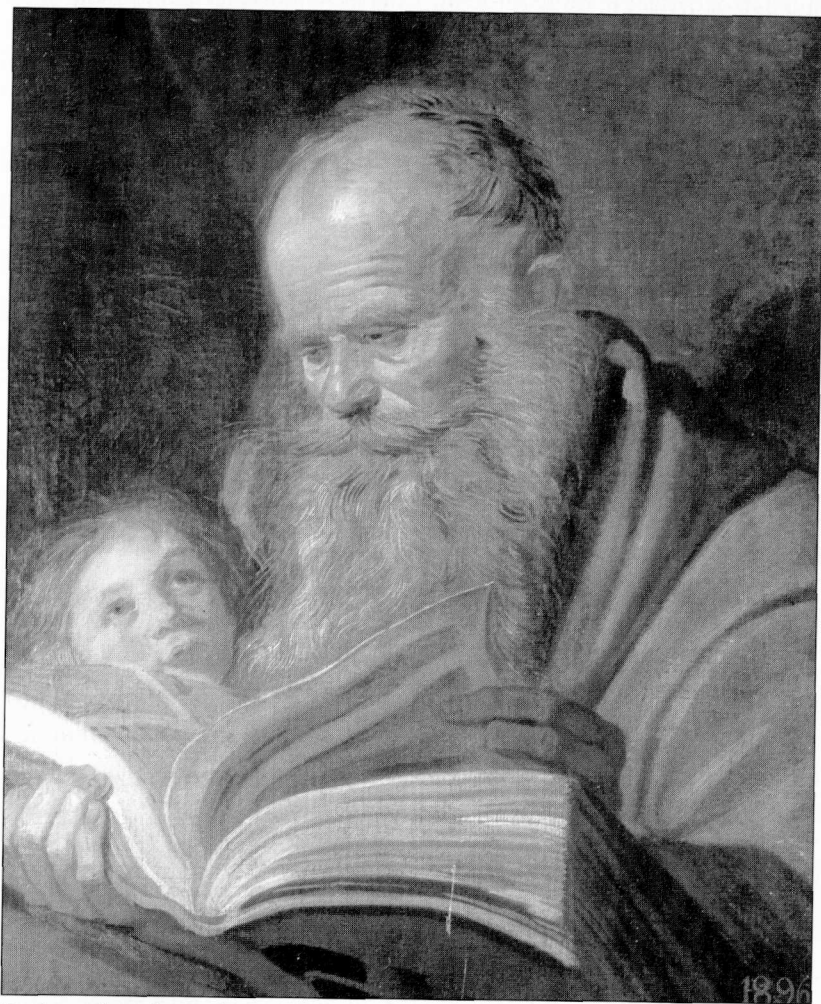
Een tweede les die we moeten leren uit het verschil tussen de alfa- en de bètadisciplines is dat er in de eersten weinig of niets van 'teamwork' te verwachten valt. Alle invloedrijke en tot de verbeelding sprekende geschiedschrijving van de laatste decennia was het werk van afzonderlijke individuen. Denk aan Peter Gay, John Pocock, Michel Foucault, Jan de Vries of Carlo Ginzburg (hoewel men ook hier een enkele uitzondering noemen kan, zoals de door Pierre Nora geredigeerde serie over de lieux de mémoire). Juist in dit opzicht doet de gang van zaken in een vak als de geschiedschrijving sterk denken aan die in bijvoorbeeld de schilderkunst. Stel men zou Rembrandt, Hals en Vermeer bij elkaar gezet hebben in de verwachting dat uit hun samenwerking wel een zeer superieur schilderij tot stand zou moeten komen. Zoveel genieën bij elkaar, nietwaar? Maar het resultaat zou ofwel iets monstrueus ofwel ruzie en doodslag geweest zijn. Waarschijnlijk het laatste overigens - hetgeen tot nadenken stemmen mag. In de exacte wetenschappen is tegenwoordig 'teamwork' daarentegen eerder de regel dan de uitzondering, denk bijvoorbeeld aan het CERN-onderzoek in Genève en waar een heel leger van natuurkundigen de geheimen van de kleinste deeltjes van de materie (zoals het mysterieuze Higgs-deeltje) onderzoekt. Maar in de geschiedschrijving leidt team-arbeid zelden tot goede resultaten. Illustratief is het verschil tussen Lou De Jongs boekwerk over Nederland in de Tweede Wereldoorlog enerzijds en het NIOD-rap-

port over de Srebrenica-tragedie anderzijds. Ook De Jong liet een heleboel onderzoek door anderen verrichten, maar uiteindelijk was hijzelf degene die al dat onderzoek in een totaalvisie integreerde – en of men het wel of niet met die visie eens is, doet hier niet ter zake. Het NIOD-rapport was daarentegen echt het resultaat van team-arbeid en wilde ook niets anders zijn dan dat. Maar in de beoordeling van het rapport ziet iedereen dat juist als de grootste zwakte ervan.

En dat brengt mij tenslotte bij mijn derde en meest interessante punt: de financiering van het historisch onderzoek. Op dat vlak liggen voor de geschiedschrijving de kaarten anders dan voor zowel de kunsten als de wetenschappen. Om te beginnen, de kunsten. We weten dat daar het marktmechanisme zo slecht nog niet werkt en dat daar wat zich niet weet te handhaven in de interactie van vraag en aanbod inderdaad doorgaans geen bestaansrecht heeft. Er zijn maar heel weinig voorbeelden te geven van superieure schilders, beeldhouwers of musici die voor het nageslacht verloren gingen door een gebrek aan belangstelling in hun eigen tijd. Misschien zou je Van Gogh kunnen noemen; maar het is nog maar de vraag of diens voortijdig einde door een grotere belangstelling van het publiek voor zijn werk voorkomen had kunnen worden. Hoe dan ook, het lijkt erop dat een actief subsidiebeleid in de kunsten eerder contraproductief dan heilzaam is (uiteraard spreek ik hier niet over de uitvoerende kunstenaars). In de wetenschappen ligt dat heel anders. Zelfs de exacte wetenschappen zouden tot stilstand komen als die niet door de overheid gefinancierd werden. Het is waar dat ook grote bedrijven wetenschappelijk onderzoek laten verrichten – denk aan het fameuze Natlab van Philips. Maar het fundamentele onderzoek blijft toch in belangrijke mate afhankelijk van overheidssteun. En zo is het ook in de geschiedschrijving. Misschien zou een enkele historicus, die ook een breder publiek weet te pakken, van zijn pen kunnen leven. Desondanks, de geschiedbeoefening zoals wij die nu kennen zou van de ene dag op de andere totaal in elkaar storten wanneer die niet door de staat gefinancierd werd.

Maar daar houden de overeenkomsten tussen de exacte wetenschappen en vakken als geschiedenis ook wel op. Het belangrijkste verschil is dat men in de exacte wetenschappen het beste het onderzoek kan financieren en in een vak als de geschiedenis het beste de (individuele) onderzoeker. Dat komt doordat in de exacte wetenschappen het stimuleren van onderzoekstradities en van zogenaamde 'researchprograms' de beste garanties biedt voor een succesvolle vakbeoefening, terwijl dat in een vak als geschiedenis juist ver-

stijving en gebrek aan originaliteit in de hand werkt. In de sociologie van de wetenschap constateerde men dat het meest belangwekkende onderzoek op een bepaald terrein vaak gedaan werd in de directe omgeving (of in hetzelfde laboratorium) van één of meer eminente geleerden op datzelfde terrein. Voor de geschiedbeoefening geldt dat niet of nauwelijks. Denk al-

Konden we al geen keus maken tussen Vermeer en Rembrandt, een keus tussen Vermeer en Rembrandt en Hals is al helemaal onmogelijk, laat staan dat hun stijlen elkaar te combineren zijn om tot het 'beste' resultaat te komen. Frans Hals, *Mattheus* (Museum of Western European and Oriental Art, Odessa). Uit: Seymour Slive ed., *Frans Hals* (München 1989) 195.

Hoe de tuin van de geschiedschrijving te verzorgen?

weer aan de Annales-school onder Braudel. De grootste successen behaalde die school niet toen die door Braudel met een ijzeren vuist geregeerd werd, maar toen zijn greep verslaptte en iedereen weer kon gaan doen waar hij of zij zelf zin in had. Eerst toen kregen zijn medewerkers de bewegingsvrijheid om de mentaliteitsgeschiedenis te ontwikkelen. En, meer in het algemeen, men kan maar heel weinig echt grote historici noemen die hun grootheid te danken hebben aan het feit dat zij in een bepaalde onderzoekstraditie werkten. Anders dan in de exacte wetenschappen vertrekt de historicus in zekere zin steeds weer van 'punt nul'; en de beste historici zijn zij die echt naar dat 'punt nul' weten terug te keren en die dan van daaruit iets opmerkelijks en volstrekt onverwachts weten te doen. Anders gezegd, de geschiedbeoefening verkeert in een staat van 'permanente revolutie', terwijl (zoals we sinds Kuhns *The structure of scientific revolutions* weten) in de exacte wetenschappen de revolutie heel uitzonderlijk is.

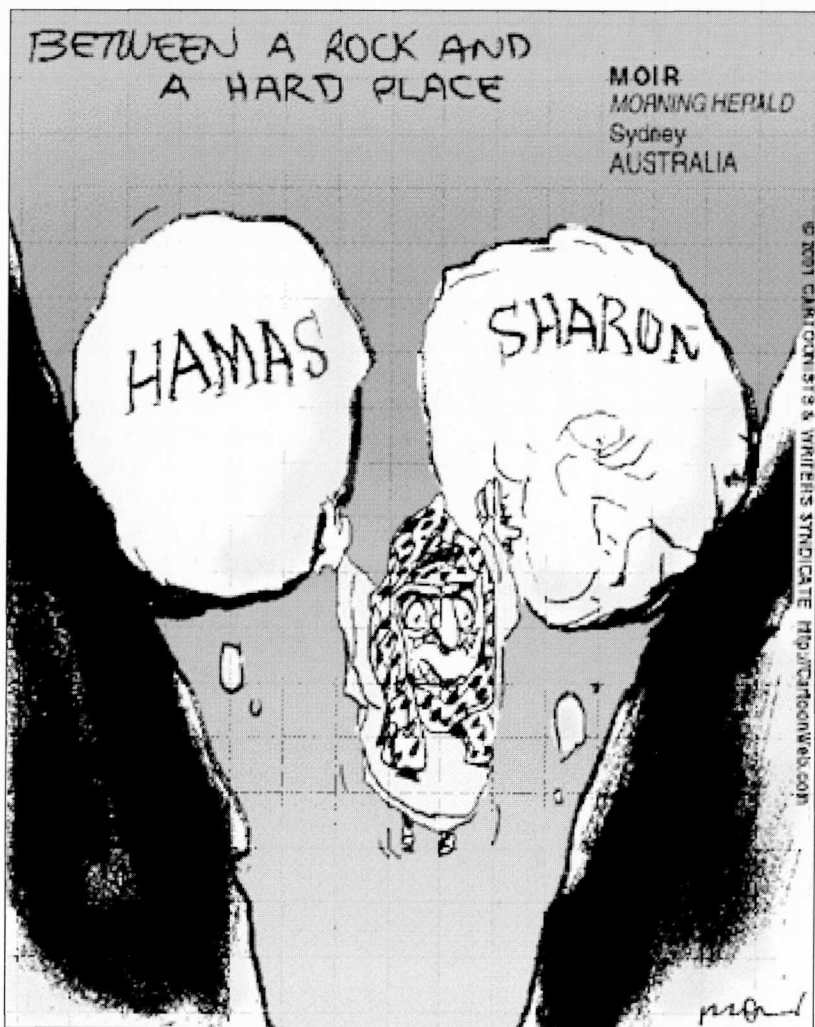
En dat heeft zijn consequenties, of zou althans zijn consequenties moeten hebben, voor de financiering van het onderzoek in vakken als geschiedenis. Daar moet men zich, om het in een woord te zeggen, de stimulering van die permanente revolutie ten doel stellen. En het is daarom heel verkeerd om (zoals NWO hier in Nederland doet) te beginnen met het afbakenen van bepaalde terreinen van historisch onderzoek om daar vervolgens een stoet aio's en oio's op te zetten. Dit is heel verkeerd omdat men dan wat goed werkt in de exacte wetenschappen ook introduceert in vakken die wezenlijk anders functioneren. Van die permanente revolutie komt dan niets terecht en het resultaat is onvermijdelijk een debilisering van het vak. In de tweede – en niet minder belangrijke – plaats: in vakken als de geschiedbeoefening is nu juist die afbakening van het onderzoeksterrein allesbepalend. Men zou de hele geschiedenis van de geschiedschrijving heel goed kunnen definiëren in termen van steeds weer nieuwe en originele afbakeningen van het historisch onderzoeksterrein. Want dat is waar de echte grootheid lag van de Rankes, de Thierry's, de Droysens, de Meineckes, de Braudels, de Pococks, de Foucaults, de Schamas etc. Daarom, wie die dimensie er in de financiering van het onderzoek uithaalt, die vermoordt de geschiedbeoefening en haar toekomst. Want dat is nu juist waar alles om draait.

Nu zal men tegenwerpen dat ik het zojuist had over de Rankes tot en met de Schamas, terwijl men in de praktijk van de onderzoeksfinanciering doorgaans met mindere illustere historici te maken heeft. Dat is natuurlijk waar. Maar dat doet aan het argument niets af. Want ook voor de gemiddelde aio of oio is doorslaggevend of hij of zij een min of meer origineel

onderzoeksobject weet te bedenken om dat vervolgens op een min of meer originele manier in kaart te brengen. En wie hun arbeid reduceert tot een invuloefening, die doodt in eerste instantie hun liefde voor het vak en in tweede instantie het vak zelf.

Wellicht zal mijn imaginaire tegenstander nu uitroepen dat dit allemaal heel mooi en aardig is, maar dat, alweer, de praktijk nu één keer een andere is en dat een onderzoek in vier jaar moet zijn afgerond. En wederom zal ik mijn tegenstander in eerste instantie gelijk moeten geven. Maar in tweede aanleg zal ik hem vragen of het eigenlijk wel goed is dat wij daarin berusten. Is het huidige aio/oio systeem - dat ons vanuit de praktijk van de exacte wetenschappen werd opgedrongen - wel zo'n goede zaak? Wat is er de zin van om een relatief groot aantal jonge mensen een min of meer vastgelegd parcours te laten afleggen om ze, als dat eenmaal gelukt is, in de meeste gevallen weer aan hun lot en aan de maatschappij over te laten? Hoe zullen die later, als ze een keer veertig of vijfenveertig zijn, op die eigenaardige entr'acte in hun levensgeschiedenis terugzien? Sommigen zullen misschien met plezier terugdenken aan die jaren van wetenschappelijke arbeid en zeggen dat die op een bepaalde manier toch verrijkend is geweest, zelfs wanneer hun toekomst heel ergens anders kwam te liggen. Maar zullen vele andere niet met teleurstelling of misschien zelfs met bitterheid terugzien op die vijf tot zes voor hun carrière verloren jaren? En men kan hen dat moeilijk kwalijk nemen. Getuigt het daarom niet van meer verantwoordelijkheidszin, zowel tegenover die jonge mensen als tegenover de toekomst van ons vak, om, zoals in de kunsten het geval is, vraag en aanbod dichter bij elkaar te brengen? En dat betekent a) dat men alleen de allerbesten aan het schrijven van een proefschrift zetten moet, b) dat men die uitverkorenen de absolute vrijheid moet geven om hun onderzoek zo te kiezen en zo in te richten als zij dat zelf zouden willen en c) dat men hen binnen de grenzen van het redelijke een toekomst aan de universiteit in het vooruitzicht moet kunnen stellen. Maar bovenal vereist dit dat men afstapt van het aan de exacte wetenschappen ontleende financieringsmodel en dat men niet het onderzoek maar de onderzoeker financiert. Bij de financiering van onderzoek in de alfadisciplines moet men maar één criterium hanteren en dat is het talent en de kwaliteit van de onderzoeker; ieder ander criterium en iedere verdere bemoeienis met wat gedaan zou moeten worden, is volstrekt schadelijk en contraproductief. Dit dan is het water dat het plantje van de Nederlandse geschiedbeoefening bovenal behoeft en waardoor dat ook in de toekomst zal kunnen bloeien.

Supplement

De onmogelijke positie van Arafat, door Sydney Moir in *The Morning Herald*, Australië, 23 mei 2003.